

7. Αντρέ Ζιντ, Αν ο σπόρος δεν πεθάνει...

Περιγράφοντας το διαμέρισμά μας άφησα κατά μέρος τη βιβλιοθήκη. Κι αυτό, γιατί, από τότε που πέθανε ο πατέρας μου, η μητέρα μου Δεν μ' άφηνε πλέον να μπω εκεί μέσα. Το δωμάτιο έμεινε κλειδωμένο και παρ' όλο που βρισκόταν στην άκρη του διαμερίσματος, μου φαινόταν πως ήταν το κέντρο του· οι σκέψεις μου, οι φιλοδοξίες μου, οι πόθοι μου περιστρέφονταν γύρω απ' το δωμάτιο αυτό. Ήταν, για τη μητέρα μου, ένα είδος ιερού, που απέπνεε την προσφιλή ανάμνηση του νεκρού και θα το έβρισκε, σίγουρα, πολύ ανίερο να πάρω εγώ τόσο γρήγορα τη θέση του· άλλωστε νομίζω πως εξάλειψε, όσο μπορούσε καλύτερα, καθετί που θα μπορούσε, στα μάτια μου, να καταδείξει τη σπουδαιότητά μου και θα πω, τέλος, πως δεν της φαινόταν αρκετά φρόνιμο ν' αφήσει στη διάθεση της απληστίας μου, όλα εκείνα τα βιβλία που δεν ήταν καθόλου παιδικά. Ωστόσο, καθώς πλησίαζα στα δεκάξι, ο Αλμπέρ άρχισε να παρεμβαίνει σ' αυτό το θέμα υπέρ μου· άκουσα κάποιες φράσεις απ' τις συζητήσεις τους. Η μαμά έλεγε:

«Θα λεηλατήσει τη βιβλιοθήκη».

Ο Αλμπέρ υποστήριζε ήρεμα πως η αγάπη που είχα για το διάβασμα, άξιζε ενθάρρυνσης.

«Υπάρχουν ένα σωρό βιβλία στο διάδρομο και στο δωμάτιό του», αντέτεινε η μητέρα μου. «Ας περιμένουμε να διαβάσει πρώτα όλα αυτά».

«Δεν φοβάστε μήπως τα βιβλία της βιβλιοθήκης του φανούν σαν απαγορευμένος καρπός;».

Η μητέρα μου διαμαρτυρόταν τότε λέγοντας πως μ' αυτόν το συλλογισμό δεν θα 'πρεπε ποτέ ν' απαγορεύεται τίποτε. Αντιστάθηκε λοιπόν έτσι, για ένα διάστημα, μέχρι την τελική υποχώρηση, όπως έκανε άλλωστε πάντοτε σχεδόν, όταν την αντέκρουε ο Αλμπέρ, γιατί έτρεφε γι' αυτόν μεγάλη εκτίμηση και στοργή, αλλά και γιατί μέσα της κυριαρχούσε πάντα το τέλος η καλή θέληση.

Μα, για να πω την αλήθεια, η απαγόρευση δεν προσέθετε τίποτε περισσότερο στην έλξη αυτού του δωματίου, εκτός, ίσως, από λίγο επιπλέον μυστήριο. Δεν είμαι απ' αυτές τις ιδιοσυγκρασίες που επαναστατούν απ' την αρχή· αντίθετα, μ' άρεσε πάντοτε να υπακούω, να υποτάσσομαι στους κανόνες, να υποχωρώ και, επιπλέον, απεχθανόμουν ιδιαίτερα καθετί που θα μπορούσε να γίνει κρυφά· κι αν στη

συνέχεια –κι αλίμονο! Πολύ συχνά- χρειάστηκε ν’ αποκρύψω κάτι, δεν βίωσα αυτή την προσποίηση παρά σαν μια προσωρινή προστασία, που περιείχε πάντοτε τη σταθερή ελπίδα και την απόφαση συνάμα, να τα φανερώσω όλα σύντομα. Γι’ αυτό δεν είναι που γράφω άλλωστε αυτά τα’ απομνημονεύματα; Για να ξαναγυρίσω λοιπόν στα διαβάσματα εκείνου του καιρού, μπορώ να πω πως δεν θυμάμαι να διάβασα ούτε ένα βιβλίο κρυφά απ’ τη μητέρα μου: το θεωρούσα τιμή μου να μην την ξεγελάσω. Και τι το ιδιαίτερο είχαν λοιπόν τα βιβλία της βιβλιοθήκης; Είχαν πρώτα-πρώτα ως πλεονέκτημά τους την ωραία τους εμφάνιση. Έπειτα, ενώ στο δωμάτιό μου και στο διάδρομο υπήρχαν, σχεδόν αποκλειστικά, ένα σωρό βιβλία ιστορίας, αναλύσεων και κριτικής, στο γραφείο του πατέρα μου δεν ανακάλυψα παρά τους ίδιους εκείνους συγγραφείς, στους οποίους αναφέρονταν τα βιβλία ης κριτικής.

Παρ’ όλο που την είχε πείσει σχεδόν ο Αλμπέρ, η μητέρα μου δεν υποχώρησε αμέσως· αρχικά συμβιβάστηκε. Συμφωνήθηκε ότι θα μπαίνω μαζί της στο δωμάτιο, θα διαλέγω όποιο βιβλίο μου αρέσει και θα μου επιτρέπει όμως να το διαβάσω, μπροστά της και μεγαλόφωνα. Το πρώτο βιβλίο που διάλεξα ήταν ο πρώτος τόμος απ’ τα ποιητικά άπαντα του Γκοτιέ.

Διάβαζα στη μητέρα μου με ευχαρίστηση, αλλά εκείνη φροντίζοντας να διαμορφώνει τις προτιμήσεις της κι επειδή δεν εμπιστευόταν την προσωπική της κρίση, τα βιβλία που προτιμούσε ήταν εντελώς διαφορετικού είδους. Ήταν οι πληκτικές μελέτες του Πολ Αλμπέρ, τα *Μαθήματα δραματικής λογοτεχνίας* του Σεν-Μαρκ-Ζιραρντέν,. Απ’ τα οποία, διαβάζοντας ένα κεφάλαιο κάθε μέρα, καταφέραμε στο τέλος να καταβροχθίσουμε τον έναν μετά τον άλλο και τους πέντε τόμους. Απορώ πως τέτοιου είδους πνευματική τροφή δεν με αηδίασε ακόμη πιο πολύ. Κι όμως, το αντίθετο μάλιστα, μ’ ευχαριστούσε και η όρεξή μου ήταν τόσο μεγάλη, που από προτίμηση διάλεγα τα πιο σχολαστικά, τα πιο πυκνά και τα πιο δύσκολα έργα. Μου φαίνεται εξάλλου σήμερα πως η μητέρα μου δεν είχε καθόλου άδικο να επιμένει τόσο στα βιβλία κριτικής· το λάθος της ήταν που δεν έκανε καλύτερη επιλογή· δεν την κατατόπιζε όμως κανείς. Κι ύστερα και να είχα διαβάσει νωρίτερα τις *Δευτέρες* του Σεν-Μπεβ ή την *Αγγλική Λογοτεχνία* του Τεν, θ’ αποκόμιζα άραγε κάποιο όφελος, σαν αυτό που αποκόμισα αργότερα; Το ουσιώδες τότε ήταν ν’ απασχολήσω το πνεύμα μου.

Αν παραξενεύεται κανείς για ποιο λόγο η μητέρα μου δεν μου έδωσε καθόλου κατευθύνσεις ή δεν μου τις έδωσε εξίσου, τουλάχιστον, όπως τα ιστορικά βιβλία, θα απαντήσω πως τίποτε δεν αποθάρρυνε πιο πολύ απ' αυτά το μυαλό μου. Είναι μια ανικανότητα που θα πρέπει να εξηγήσω. Ένας καλός δάσκαλος θα μπορούσε, ίσως, να ξυπνήσει το ενδιαφέρον μου, αν ήξερε, μέσω των γεγονότων να προβάλλει τους διάφορους ανθρώπινους χαρακτήρες. Η τύχη μου όμως θέλησε να έχω πάντοτε στο μάθημα της ιστορίας σχολαστικούς δασκάλους. Πολλές φορές, κατόπιν, με πίεση προς τον εαυτό μου, προσπάθησα όσο περισσότερο μπορούσα: το μυαλό μου όμως είναι πάντοτε ανυπότακτο κι έτσι δεν συγκρατεί τίποτε κι απ' την πιο λαμπρή ακόμη αφήγηση, εκτός απ' ό,τι καταγράφεται πέρα απ' τα γεγονότα, στο περιθώριό τους ας πούμε, και από τα συμπεράσματα που μπορεί να βγάλει ένας ηθικολόγος. Με πόση ευγνωμοσύνη δεν διάβασα, για να τελειώσω με τη ρητορική, τις σελίδες όπου ο Σόπενουερ προσπαθεί να καθορίσει την αφετηρία του πνεύματος ενός ιστορικού κι ενός ποιητή: «Να λοιπόν γιατί δεν καταλαβαίνω τίποτε από την ιστορία!» έλεγα γοητευμένος. «Είναι γιατί είμαι ποιητής. Ποιητής θέλω να γίνω! Ποιητής είμαι!»

Was sich nie und nirgends hat begeben

Das allein veraltet nie.

Κι επαναλάμβανα τη φράση του Αριστοτέλη ο οποίος λέει: «Υπάρχει κάτι σπουδαιότερο απ' την ιστορία, η φιλοσοφία, και κάτι ωραιότερο απ' αυτήν, η ποίηση». Ας ξαναγυρίσω όμως στο διάβασμα των ποιημάτων του Γκοτιέ.

Βρισκόμουν λοιπόν ένα βράδυ στο δωμάτιο ης μητέρας μου, καθισμένος κοντά της, μ' ένα βιβλίο που μου είχε επιτρέψει να πάρω από μια μικρή βιβλιοθήκη που έκλεινε με τζάμι και που ήταν αφιερωμένη αποκλειστικά σε ποιητές. Και αρχίζω να διαβάζω δυνατά το *Η ψυχή κι η αμαρτία...* Πόσο γόητρο διατηρούσε ακόμη, εκείνο τον καιρό, τ' όνομα του Γκοτιέ! Με τραβούσε, εξάλλου κι ο αυθάδης υπότιτλος: *Θεολογικό Ποίημα*. Ο Γκοτιέ αντιπροσώπευε για μένα, όπως και για πολλούς σπουδαστές της εποχής εκείνης, την περιφρόνηση της συμβατικότητας, τη χειραφέτηση, την τόλμη, την ελευθεροτροπία. Κι υπήρχε βέβαια κάποια πρόκληση στην εκλογή μου αυτή. Η μητέρα μου, όπως είπα, ήθελε να με συνοδεύει: θα βλέπαμε, λοιπόν, ποιος απ' τους δυο μας θα τα παρατούσε πρώτος. Αλλά η πρόκληση ήταν ιδίως πρόκληση έναντι του ίδιου του εαυτού μου: όπως ήταν, λίγους μήνες

πρωτύτερα, ανάγκασα τον εαυτό μου να μπει –και με τι ύφος αλήθεια- στο βρομομάγαζο βοτανοπώλη, στην οδό Σεντ-Πλασίντ, που πουλούσε απ’ όλα, ακόμη και τραγούδια - για ν’ αγοράσω το πιο ηλίθιο και το πιο χυδαίο: *A, πώς μυρίζει όμορφα η Αλεξάνδρα!* Γιατί; Ω! Σας το λέω αποκλειστικά από διάθεση πρόκλησης, γιατί στην πραγματικότητα δεν είχα καμιά επιθυμία να τα’ αγοράσω. Και μάλιστα από ανάγκη να εξαναγκάσω τον εαυτό μου, γιατί την προηγούμενη μέρα, περνώντας έξω απ’ αυτό το μαγαζί, είχα πει: «Αυτό εντούτοις δεν θα τολμούσες να το κάνεις». Και το έκανα.

Διάβαζα χωρίς να κοιτάζω τη μητέρα μου, που κεντούσε καθισμένη σε μian αναπαυτική, μεγάλη πολυθρόνα. Είχα αρχίσει με πολύ κέφι, αλλά καθώς προχωρούσα η φωνή μου πάγωνε όσο το κείμενο γινόταν πιο τολμηρό. Πρόκειται, σ’ αυτό το «γοτθικό» ποίημα, για μια μάγισσα, που προκειμένου να προσελκύσει τον Αλβέρτο παίρνει τη μορφή μιας ολόδροσης κοπελίτσας: αφορμή αυτό γι’ ατέλειωτες περιγραφές... Η μητέρα μου εξακολούθησε να δουλεύει όλο και πιο νευρικά· διαβάζοντας πάντοτε, την κοίταζα με την άκρη του ματιού μου. Είχα φτάσει στη στροφή:

*...Η κυρία ήταν τόσο όμορφη,
που ένας άγιος του Παραδείσου κολάστηκε
για χάρη της.*

*Ω! Χαριτωμένη εικόνα! Καταντροπιασμένη
και κατακόκκινη...*

«Δωσ’ μου το βιβλίο ένα λεπτό», είπε η μητέρα μου, διακόποντάς με απότομα και προς μεγάλη μου ανακούφιση. Τότε γύρισα και την κοίταξα: πλησίασε το βιβλίο στη λάμπα και με σφιγμένα χείλη διάβασε τις επόμενες στροφές μ’ εκείνο το συνοφρυωμένο βλέμμα του δικαστή, που σε μια δίκη «κεκλεισμένων των θυρών» ακούει μια κατάθεση ανηθικότητων. Περίμενα, Γύρισε σελίδα. Έπειτα ξαναγύρισα πίσω, διστάζοντας· κατόπιν ξαναγύρισε τη σελίδα διαβάζοντας παρακάτω και επιστρέφοντάς μου το βιβλίο, μου έδειξε το σημείο απ’ όπου θα μπορούσα να συνεχίσω το διάβασμα:

«Μάλιστα... Τέλος πάντων:

Αξιζε όσο ένα ολόκληρο χαρέμι»

Είπε, αναφέροντας τον στίχο που, κατά τη γνώμη της, έδινε την καλύτερη περίληψη των λογοκριμένων στροφών –τις οποίες δεν διάβασα παρά πολύ αργότερα με απόλυτη απογοήτευση.

Αυτή η δυσάρεστη και γελοία δοκιμή δεν επαναλήφθηκε, ευτυχώς. Απέφυγα για κάμποσες βδομάδες να κοιτάξω προς τη βιβλιοθήκη κι όταν τελικά η μητέρα μου μού επέτρεψε την είσοδο, δεν ζήτησε να με συνοδέψει.

Τα περισσότερα βιβλία ης βιβλιοθήκης του πατέρα μου ήταν ελληνικά και λατινικά· υπήρχαν, φυσικά, και νομικά βιβλία, που δεν κατείχαν, ωστόσο, την τιμητική θέση. Τη θέση αυτή κατείχε ο Ευριπίδης, στη μεγάλη έκδοση της Γλασκόβης, ο Λουκρήτιος, ο Αισχύλος, ο Τάκιτος, ο ωραίος Βεργίλιος του Χάινε κι οι τρεις Λατίνοι ελεγειακοί. Νομίζω πως αυτή την επιλογή θα 'πρεπε να τη δει κανείς περισσότερο ως προσπάθεια συνταιριάσματος των σχημάτων των βιβλίων και της βιβλιοδεσίας τους, παρά ως αποτέλεσμα των προτιμήσεων του πατέρα μου. Ένας μεγάλος αριθμός αυτών των βιβλίων, που ήταν ντυμένα με λευκό «βελέν», ερχόταν σε απαλή αντίθεση με το σκούρο βερνίκι της βιβλιοθήκης. Το βάθος του πελώριου επίπλου επέτρεπε να τοποθετηθεί και δεύτερη σειρά στο ράφι, λίγο ψηλότερα· κι ήταν ωραία να βλέπεις, ανάμεσα σε έναν Οράτιο κι έναν Θουκυδίδη, τη σειρά των Ελλήνων λυρικών, στην όμορφη μικρή έκδοση του Λεφέβρ, να εκθέτουν το γαλάζιο δέσιμό τους χαμηλότερα από το «κοκαλί» των τόμων του Οβιδίου και μπροστά από έναν επτάτομο Τίτο-Λίβιο, ντυμένον κι αυτόν με βελέν. Στη μέση του επίπλου, κάτω από τους τόμους του Βεργιλίου, υπήρχε ένα ντουλάπι με διάφορα άλμπουμ. Ανάμεσα στο ντουλάπι και το αποπάνω ράφι, ξεπρόβαλλε μια μικρή σανίδα, όπου μπορούσες ν' ακουμπήσεις το βιβλίο που διάβαζες, ή και να γράψεις όρθιος. Απ' την κάθε μεριά του ντουλαπιού, χαμηλά ράφια σήκωναν τα βαριά βιβλία μεγάλου μεγέθους: την *Ελληνική Ανθολογία*, έναν *Πλούταρχο*, έναν *Πλάτωνα*, τον *Πανδέκτη* του Ιουστινιανού. Αλλά όσην έλξη κι αν ασκούσαν σ' εμένα τα όμορφα αυτά βιβλία, πιο πολύ με τραβούσαν εκείνα της μικρής βιβλιοθήκης με το τζάμι.

Σ' αυτήν υπήρχαν γαλλικά μόνο βιβλία και σχεδόν αποκλειστικά ποιητικές συλλογές... Είχα συνηθίσει, από πολύ καιρό, να παίρνω μαζί στους περιπάτους μου κάποιαν απ' τις πρώτες συλλογές του Ουγκό, σε μια χαριτωμένη μικρή έκδοση που είχε η μητέρα μου και που της την είχε δωρίσει νομίζω η Άννα· αποστήθιζα έτσι ποιήματα απ' τις *Εσωτερικές Φωνές*, απ' τα *Τραγούδια του δειλινού* κι απ' τα *Φθι-*

νοπωρινά φύλλα, που τα επαναλάμβανα ακούραστα, με σκοπό να τα απαγγείλω κατόπιν στην Εμμανουέλα. Εκείνη την εποχή είχα μια παθιασμένη προτίμηση στην ποίηση· τη θεωρούσα το άνθος και τον προορισμό της ζωής. Χρειάστηκε πολύς καιρός για να παραδεχτώ –και νομίζω πως δεν είναι καλό να το παραδέχεται κανείς πολύ γρήγορα- την υπεροχή και την ανωτερότητα της καλής πρόζας. Μπέρδευα τότε, όπως είναι φυσικό σ' αυτή την ηλικία, την τέχνη με την ποίηση. Οι ρίμες με τις εναλλαγές τους και τις υποχρεωτικές επαναλήψεις τους, κυρίευαν την ψυχή μου. Τις ένιωθα με ευχαρίστηση να πλαταίνουν μέσα μου, σαν ρυθμικό φτεροκόπημα, ευνοώντας ένα πέταγμα... Κι όμως, η πιο συγκινητική ανακάλυψη που έκανα σ' αυτή τη βιβλιοθήκη ήταν, νομίζω, των ποιημάτων του Ερίκου Χάινε (μιλώ για τη μετάφρασή τους). Βέβαια, η εγκατάλειψη της ρίμας και του μέτρου, προσέθετε στη γοητεία της συγκίνησης και μιαν απατηλή πρόκληση, γιατί αυτό που με τραβούσε σ' αυτά τα ποιήματα ήταν το ότι πείσθηκα, στην αρχή, πως θα μπορούσα να τα μιμηθώ.

Ξαναβλέπω τον εαυτό μου, ξαπλωμένον στο χαλί μπροστά στην ανοιχτή βιβλιοθηκούλα, εκείνη την άνοιξη των δεκάξι μου χρόνων, να νιώθω να ξυπνά μέσα μου και να απαντά στο κάλεσμα του Χάινε η πληθωρική άνοιξη της καρδιάς μου. Μα τι μπορείς να διηγηθείς για μιαν ανάγνωση; Είναι το μοιραίο μειονέκτημα της αφήγησής μου, όπως και όλων των απομνημονευμάτων. Παρουσιάζεις το πιο εμφανές, το πιο έκδηλο, ενώ το πιο σημαντικό παρακάμπτεται. Ως τώρα μ' ευχαριστούσε να επιμένω σε μικρογεγονότα· μα να που ξεφυτρώνω στη ζωή.